

Ko mums reikia gimtojoje Lietuvoje?¹

Konstancija Skirmunt

„Kurjer Litewski“ Nr. 131.
1906 m. birželio 14 d. – 27 d.

Tarp norų, ketinimų ir siekių, kuriuos stipriai stimuliuoja proveržio epocha, visiško susikaupimo dar nematyti. Partinės programos ir planai formuojasi kaip atskiri punktai, kurie skirtingai skamba tarpusavyje prieštaraujančiuose balsuose ir nėra dar dominuojančio tono.

Tuo tarpu, tam, kad tokį jėgų išsidėstymą apimti viena bendra idėja, kuri reikalinga sveikam šalies vystymuisi – be tarpusavio kovos – naujaisiais laikais daugelyje sričių be prognozuojamų santykių performavimo. Taip pat, dėl savo vidaus darbų atskirai turėtų susimąstyti kaip Lietuva, taip ir mūsų Karalystė.

Atėjo laikas veikti, kai spaudžiamos galingų srovių, kurios ne nuo mūsų priklauso, lūžta senos formos. Didelėse senosios visumos ribose išlieka mūsų istorijos, kultūros ir idealo broliškumas, tačiau iki tam tikro lygio pasikeičia patys mūsų egzistavimo pagrindai ir, atsižvelgiant į nacionalines, visuomenines, ekonomines problemas, kiekviena mūsų šalis turi galvoti už save ir apie save bei visokeriopa rengtis savo savivaldai. Mums, Lietuvos² pavaldėtojams ir ateities kūrėjams, visų pirma, turėtų rūpėti Lietuva.

Du svarbiausi mūsų šalies luomai – valstiečiai ir žemvaldžiai – dar stovi skirtingose stovyklose ir iki šiol dar neturi jokio susitarimo dėl tolesnių darbų.

Tiesa, kad dėl mišraus ir pavojingo šurmulio, ateinančio pas mus iš Valstybės Dūmos, kurioje yra sveriami ir mūsų likimai, esant dar neaiškiam žemės reformos klausimui, susitarimas nėra galimas. Visgi, yra keliai, kuriais link savęs jau galime eiti ir pradėti ieškoti susitarimo. Tai yra visiškai

¹ Išversta iš: Futurus [Skirmuntt, Konstancja] (1907). „Czego nam w rdzennej Litwie niezbędnie potrzeba“, *Kartki polityczne ze spraw krajowych poruszonych w prasie wileńskiej 1905–7 r. Przedruki z „Kurjera Litewskiego” i „Vilniaus Žinios”*. Warszawa: Druk. i lit. Jana Cotty, Kapucyńska 7: 28–39.

² Čia: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, kaip didelė valstybė. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba*.

nuo Valstybės Dūmos nepriklausomi keliai, kurie veda link vidinio šalies gyvenimo, ant kurio slenkščio mes stovime, ir kurio neišvengiamas šūkis yra nacionalinis susitarimas.

Mes turime drąsiai pažvelgti šiam klausimui į akis ir privalome jį spręsti ne paviršutiniškai, ne radikaliai ir ne pagal partinę poziciją, o remiantis didingais principais, kurie pas mus atėjo iš praeities.

Tarp bajorų ir tautos gimtojoje Lietuvoje³ nėra dar nacionalinio susitarimo, tačiau tauta vis labiau atsibunda socialiniam ir politiniam gyvenimui, kaip Lietuvos žmonės, taip ir tauta. Bajorai nejaučia su ja vienybės, nemoka harmoningai sujungti praeities balso su ateities balsu ir stoja ant kalbos, tačiau ne ant istorinio pjedestalo. Lietuvos nacionalistai atėjo iš tautos ir daugiausiai žavisi tautos istorijos įvykiais, tačiau tik tais, kurie įvyko iki unijos. Tuo tarpu bajorai žavisi įvykiais, kurie įvyko tik po unijos pasirašymo. Kai kurie gyventojai nori organizuoti bajorijos luomą ant Gedimino žemių, kaip „Lenkijos žemvaldžius Lietuvoje“ ir kurti „lenkų žemvaldžių“ junginius. Atrodo, kad mums tapo svetima šių žemių dvasia, kuri pakyla virš jos.

Ar todėl geranoriškai atsitraukiame ir pilnai perduodame vadovavimą tautai etnografinėje Lietuvoje kartu su inteligentija ir kitais sluoksniais? Taigi, mes laikome save atvykėliais? Ar mes čia atvykome seniai iš kito krašto kartu su kita kalba ir su kitais protėviais, kaip „žemvaldžiai“ nuo Vyslos arba Vartos? Tai kurgi dingio Lietuvos Horodlės ir Liublino bajorija, tos senos ir amžinos šeimos, kurios yra suaugusios su gimtųjų žemių tūkstantmete istorija? Ar juos sunaikino kažkoks istorinis kataklizmas ir uždengė užmiršties smėliu? Ačiū Dievui ne, čia esame ir gyvename ant savo paveldo ir tik dėl istorinių kančių per paskutinius amžius, kaip kalinys, kuris ilgai kankinamas užmiršta viską, taip ir mes kol kas užmiršome kur yra mūsų namai ir kokie yra tikrieji unijos idealai.

Adomo Mickevičiaus laikais niekas nesigėdijo lietuvio vardo, nors ir kalbama, ir rašoma buvo lenkų kalba. Tačiau, tai nesusiulpino mūsų brolijos su Lenkija ir mes jautėmės joje savi. Meilės Lietuvai pagrindu Eustachijus Tiškevičius* rinko savo muziejaus eksponatus, o Narbutas rašė savo „Istoriją“. Visų pirma, Adomas Mickevičius – tai mūsų didis žmogus, kuris iki šiol dar nėra iki galo nei tinkamai ištyrinėtas, nei tinkamai suprastas. Tuo tarpu, jis, nepaisant tinkamos pagarbos Lenkijos politinei ir idėjiniai visumai, teisingai suprato savo tautos ir krašto individualizmą ir nors

³ Kaip gimtoji Lietuva (Litwa rdzenna) čia turima omenyje teritorija, kurioje vyrauja lietuviškai kalbantys žmonės, t.y. beveik visa Kauno ir dalis Vilniaus gubernijų. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

vadino visas mūsų tautas vienos Lenkijos sūnumis ir vienu lenkų vardu, tačiau skyrė brolius jų tarpusavių šeimyniniuose santykiuose ir „Vladislovą“ vadino Vladislovu, o „Vytautą“ – Vytautu (Kallenbach, II, 97). Nenorėjo, kad Vladislovas užgožtų Vytautą, arba atvirksčiai. Kiekvienas iš jų matė tą nuostabų Dievo kūrinį – žmogiškąjį arba nacionalinį individualumą. Jis visada teisingai mylėjo ir niekada nepripažino jokio už gražių šūkių paslėpto nacionalizmo.⁴

Tačiau, kai Adomas Mickevičius rašė apie mūsų nacionalinį judėjimą Piligrimų raštuose⁵, nurodė, kad šis santykis yra tarsi santuoka ir vaizdingai piešė du individualumus ir mažą tautą, kuri užaugo Nemuno miškų šešėliuose, tačiau nepabūgo jos pavadinti „didinga tauta“ (Kallenbach, II, 99).

Sąvokų painiojimas ir nenatūralus skirtingų individualumų sumaišymas į vieną, o tiksliau noras praryti vienam kitą, tai nukrypimas nuo kelio ir savo teisėtų teisių atsisakymas, tai kultūros sumažėjimo per paskutinius metus požymis ir užsidarymo kalėjime laikas, kuriame sugedo vieni, o kiti tapo laukiniais, tuo tarpu tretį pasiekė jausmais užguitą išaukštinimą. Netgi buvo nueita iki nacionalinio altruizmo hipertonijos.

Atidarius kalėjimo vartus šviežias oras ir šviesa – jeigu jų neužgoš nauja katastrofa – užlies mus bematant ir apdovanos liaudį labiau negu mus, ir iš karto – kaip nebūtų keista – negalės mūsų priversti tiksliai apsvarstyti ir suprasti mūsų pozicijas. Visgi, kažkokie pokyčiai mūsų visuomenėje įvyks ir mes prieisime, man atrodo, prie tokio civilizacijos laipsnio, kai ir pas mus, kaip ir vakarų civilizacijoje, aiškiai bus matomos kultūrinės kelių gairės ir nereikalausime nei mes, nei valstiečiai, jų sunaikinti pirmykščių ir painių barbariškų sąvokų tankmėje.

Pas mus, Lietuvoje, matome teisingą siekį visapusiškai vystyti Lietuvos gyventojus. Matome ir savo, bajorų, pareigą sudaryti su mūsų liaudimi sąjungą ir pasidalinti su jais šiais amžiniais kultūros vaisiais, kuriuos, įtakojami visuotinės bažnyčios ir bendradarbiavimo su Lenkija pavyzdžiu, mūsų žemėje sukūrėme.

Teisingas yra p. Montvilo* nurodytas kilmingųjų konsolidavimasis ginant sluoksni, kuris turi didžiausius darbo išteklius, tokius reikalingus ir naudingus visam kraštui. Taip pat, reikalingas ant vieno ekonominio pagrindo stovinčių žmonių koncentravimasis, žmonių su platesniu

⁴ Apie nacionalistus ir nacionalinę partiją pateikti komentarai Vytauto Žukausko straipsnyje „Lenkai ir Baltarusiai“. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba*.

⁵ Turima omenyje politinio pobūdžio brošiūra „Lenkų tautos knygos ir lenkų piligrimų knygos“ (*„Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego“*), parašyta ir išleista Adomo Mickevičiaus Paryžiuje 1832 m. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba*.

išsilavinimu ir bendra protėvių kultūra, kuri yra reikalinga perduoti idealus per amžius. Tačiau, tai netrukdo suartėti šiam sluoksniui su liaudimi remiantis naujais socialiniais politiniais santykiais, o nacionalinės idėjos atsibudimo liaudyje momentu nėra gilesnių ir širdingesnių veiksmų, kaip veiksniai susiję su jų bendra kilme.

Šiuo atveju kalbų skirtumas turi tik antraeilę reikšmę. Reikšmingesnis yra nacionalinis jausmas, nuotaika ir savo priklausomybės sąmoningumas. Ši jausmų sritis negali pakęsti nei prievartos, nei užuominų apie ją, todėl šioje srityje pas mus, kaip ir visur kitur, visų pirma, turėtų viešpatuoti abipusės pagarbos jausmas. Savęs vertinimas – tai vienas iš einamojo laikotarpio šūkių ir jis yra vertingas civilizacijos turtas, kuris daugiausia kyla iš žmogaus laisvės. Jis yra pažymėtas individų, protėvių, tautų ir nacijų teise. Kam gi šiandien iš senųjų giminių, užaugusių tamsiais praeities laikais ant Lietuvos žemių, mielesnis yra „Lenkijos žemvaldžių“ pavadinimas, tas privalo jį Lietuvoje nešioti ir aiškiai jį išpažinti, jeigu jam taip sąžinė sako.

O mums, nors ir esame labai maži, tačiau iš visų nacionalinių vardų brangiausias yra lietuvių vardas, o iš visų titulų – Lietuvos bajoro titulas. Mes, kuriems mūsų žemės plotai, mūrų griuvėsiai, kraštovaizdžio kontūrai, lauko dainų garsai, kalba tūkstančiais balsų ir paliečia širdį, mes, kurie su savo liaudimi nuo amžių jaučiamės vieno kraujo ir vienos sielos bei esame per Dievo apvaizdą bendroms užduotims ir darbams pašaukti, turime dabar nors ir nedideliu kiekiu pirmi išeiti prieš Lietuvos žmones ir, nepriklausomai nuo to, ką mums atneš nežinoma ateitis, padėti šiems žmonėms nedelsiant jų plėtros kelyje savo žiniomis, ištekliais ir patirtimi.

Liaudies švietime, t. y. jo programoje, lietuvių tautininkai susitvarko ir be mūsų pagalbos. Sankt Peterburgo dvasinės akademijos⁶ lietuvių prelatai ir krašto inteligentija šiuo atžvilgiu parengė konkrečią programą. Mes turime užimti išskirtinai tik malonią ir naudingą poziciją Lietuvos mokslo atžvilgiu, kuris yra dar tik teorinio pasirengimo stadijoje, tačiau būtinai turime atkreipti dėmesį į bandymą pateisinti mūsų istorines tiesas tautai skirtomis knygelėms. Mes turime arčiau susipažinti su tautos kalba, kuri šiandien jau yra literatūrinė, o su laiku ją ir išmokti. Mūsų dvaruose, be numatytų visuomeninių lenkų ir lietuvių mokyklėlių, mes turime įsteigti mažesnes arba didesnes lenkiškas mokyklas mūsų žmonėms, kurie yra prisirišę prie

⁶ Lietuvių kilmės Romos katalikų kunigai suvaidino svarbų vaidmenį kuriant ir plėtojant nacionalinį kultūrinį ir švietėjišką judėjimą. Daugelis jų skirtingu metu dirbo mokytojais ar net ėjo aukštas pareigas Sankt Peterburgo dvasinėje akademijoje, pvz., Antanas Pranciškus Audzevičius (1833-1895), Adomas Dambrauskas-Jakštis (1860-1938), Pranciškus Karevičius (1861-1945). – *Mokslinio redaktorius pastaba.*

lenkų kalbos, o jų vaikams, kaip papildomą dalyką, privalome įvesti lietuvių kalbą, kurią vaikai mokytusi taisyklingai, ne valstiečių dialektą, tačiau kaip lygiagrečią valstybinę kalbą. Taip susiformuotų kalbos brolija. Tokiu senos kalbos supratimo ir gerbimo keliu pas mus turėtų ateiti tautos simpatija. Kas žino, kaip greitai mes – kaip atlygį už sunkumus – Lietuvos mokyklose pamatysime savanoriškai papildomai įvestą lenkų kalbą ir jaunos tautos rankose laikomą Adomo Mickevičiaus lenkišką originalą.

Dvarų mokyklose mokydami Lenkijos istorijos, paraleliai privalome iš pagrindų mokyti ir Lietuvos istorijos. Kartu prie lenkų darbų ir raštų mes turime prijungti ir geriausius lietuvių darbus, o taip pat ir jų periodinius leidinius – iš esmės tuos, kurie be jokių pašalinių pavydų ir pykčių yra ištikimi bažnyčiai ir dirba savo nacionalinės lietuvių kultūros plėtrai. Šiuos raštus mes privalome paremti, bendradarbiauti su jais ir užsakyti juos žmonėms. Tada, mūsų laukia žemės ūkio sąjungos, maisto draugijos (kurių yra nedaug), miestuose – liaudies teatrai, gimnastikos ir dainų draugijos ir t.t., o dar vėliau – Vilniaus universitetas.

Jeigu mes, dvarų savininkai, apšviesime visus vietinius Lietuvos gyventojus dėl visų šių besivystančios tautos poreikių, kas mums padaryti yra lengviausia ir arčiausia, tai pridėsime svarią ranką prie to, kad išnyktų panašūs bjaurūs ir skausmingi mūsų socialinio gyvenimo požymiai, kaip pvz., Beržnykuose (Seinai), kur broliškas kraujas liejosi nepamirštamose kovose dėl kalbos,⁷ arba rinkimai Kaune, kur bajorija, kuri nesuprato tautos ir buvo mažai jos suprantama, atsitraukė nuo rinkimo urnų, arba, pagaliau, Vilniuje, kur pirmasis Vilniaus rinkimų Komitetas iš viso nekreipia dėmesio į lietuvius, ignoruoja juos, tuo tarpu jie paskubomis sukuria sąjungą, kurios jų tėvai gėdytųsi ir gėdysis jų vaikai⁸. Taip, pagrinde dėl abipusiško nesusipratimo tarp dviejų šalių sluoksnių, pilame vieni kitiems priešiškus nuodus į tarpusavio santykius, taip atsiranda tautos nesubrendimas ir per didelis tautos konservatizmas, kuris duoda pražūtingus vaisius. Mūsų apsilaidimas yra akivaizdžiai matomas ir kitose srityse. Jeigu mes atsakingai žiūrėtume

⁷ Beržnykas (pl. Beržniki) – miestelis įsikūręs XX a. pradžioje Seinų pavieta, Suvalkų provincijoje. Dabar Beržnykas yra Seinų pavieta, Palenkės vaivadijoje, Lenkijoje, pačiame pasienyje su Lietuva. 1904 m. vietos bažnyčioje tarp besimeldusių lenkų ir lietuvių kalbomis kilo aštrus konfliktas, kuriuo metu buvo sužeista 18 žmonių. Po šio įvykio Beržnykų bažnyčia buvo uždaryta trejiems metams. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

⁸ Čia turimas omenyje susitarimas, kuris buvo pasiektas Lietuvos nacionalinių veikėjų per rinkimus į Pirmąją Valstybės Dūmą (1906 m.) su vietos žydų bendruomenės atstovais. Pagal šį susitarimą abiejų tautų atstovai įsipareigojo rinkimų metu tarpusavyje remti vieni kitus. Dėl to, pvz., žydų deputatas Leonidas Bramson buvo išrinktas į Dūmą ir Lietuvos valstiečių balsais. Daugiau apie to laikotarpio lietuvių ir žydų santykius skaitykite, pvz.: A pragmatic alliance, 2011. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

į mūsų šalies istorinius faktus ir patys su jais dirbtume, tai mūsų lietuvių šoviniščių galvose nesusiformuotų melagingi Ilovajskių* požiūriai ir gudrieji Hilferdingų* patarimai, negręstų šio maro persikėlimas į mūsų žmonių protus.

Tam, kad toliau išvengtume nelaimių, privalome pradėti visapusiškai dirbti ant atnaujintų pagrindų. Šiandien Kauno, Vilniaus žemės ūkio sąjungos ir mažesni valsčių junginiai tol, kol nebus įsteigtos naujos institucijos, yra mūsų judėjimų punktai, kuriuose individualios krašto praeities istorijos mylėtojai gali ir privalo paduoti sau rankas. Kiekviename rajone būtinai atsiras individų arba grupių, kurie be jokių abejonių pritarš šiai idėjai, tačiau, šiandien mažai mes galime pasiekti be organizuoto ir bendro darbo. Mūsų krašto bajorijos, kuri nori širdingai suartėti su tauta, sąjunga – tai aktyvi ir programinė sąjunga, kuri yra privalomas dalykas.

O neaiškus ir tamsus žemės reformos klausimas? O radikalus kai kurių Kauno atstovų požiūris parlamente?

Nepaisant audros, kuri susitelkė virš pasėlių, varpos auga ir kiekvieną dieną vis daugiau grūdų jose prisipildo, kasdien auga pievos ir miškai... O mes turime pilietinę pareigą – tuo didesnę, kuo labiau ji yra apleista. Mes neprivalome tam atiduoti nei gyvenimų, nei lėšų, nei pozicijų. Mes tik privalome nedelsiant pradėti vaisingą darbą su liaudimi ir liaudžiai bei įpūsti jų širdyse meilės Lietuvai kibirkštį.

Kas nors gali užduoti klausimą, kodėl kalbėdama tiek daug apie meilę Lietuvai aš nieko nesakau apie Lenkiją ir lenkiškumą? Nuo to išvadavo mane legionas. Lenkiškumas pas mus turi tiek garbintojų ir darbuotojų, kad jo gyvenimas ir veikimas yra užtikrinti. Tuo tarpu, mūsų lietuviškumas yra originalus, duotas paties Dievo, puikus savo istorija, gražia poezija ir vertingu charakteriu, nors ir kenčia tarp mūsų – bajorijos – po paskutinių perversmų nuo sąmoningumo trūkumo.

Mes kažkada mokėjome jį įlieti į šalies gyvenimą su tobula lenkiškumo harmonija, todėl iš jo išplaukė mūsų išlikimo atkaklumas. Dabar jis sudaro granito pagrindą mūsų būviui. Be jo atgimimo prarasime liaudį – tuos teisingus ir gabius žmones, kurie yra vedžiojami šunkeliais, ir tam tikru metu atsidursime priešpriešoje. Susitarimas yra privaloma naujos dienos būtinybė.

Tegul šalies darbo srityse atsiranda mūsų senas, patriotinis, dažniausiai krikščioniškas ir per amžius mokytas lietuviškumas, kuris saugo broliškas sąjungas, gerbia praeities sąjungas ir sugeba su liaudimi bendrai gyventi naują gyvenimą. Gimtojoje Lietuvos teritorijoje lietuviškumas turi būti pagrindinis šalies giesmės tonas. Mūsų širdys ir protas reikalauja to prabudimo.